

PERCEPCE V PROSTORU

PROMĚNY RELIGIOZITY OČIMA MLADÝCH VĚŘÍCÍCH V BRNĚ

Gustav Novotný*^{1,a}, Petr Daněk^{2,b}

^{1,2}Masarykova univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta, Kotlářská 2,
611 37 Brno

^agustav13@centrum.cz, ^bdanek@sci.muni.cz

Abstrakt.

Pokles formální religiozity a její současný stav v ČR je považován za výsledek dlouhodobého působení modernizačních procesů a násilné sekularizace v období komunistického režimu. Snížení podílu osob hlásících se k tradičním církvím byl však po roce 1989 doprovázen obnovou zájmu o duchovno, ale i růstem vlivu nových, v českém prostředí netradičních církví. Tato práce zkoumá procesy transformace religiozity očima mladých věřících v Brně a zaměřuje se na jejich prostorové představy (abstraktní i konkrétní prostory víry, povědomí o jiných církvích a náboženských skupinách) a prostorové praktiky (prostory evangelizace, místa setkávání a podobně). K dosažení vytčených cílů je využito postupů kvalitativního výzkumu, který vychází z pilotního předvýzkumu a prostřednictvím třídění, kódování, analýzy a interpretace dat směřuje k dílčím závěrům. Výzkum se zakládá na rozhovorech s brněnskými katolíky, příslušníky protestantských směrů (Českobratrská církev evangelická, Křesťanská společenství, Slovo života), adventisty Sedmého dne a pro srovnání i s vyznavači tzv. alternativní religiozity.

Klíčová slova: náboženství, prostor, Brno, sekularizace, resakralizace, církev, alternativní religiozita

1. Úvod

Po sekularizaci provázející modernizační procesy a po násilné sekularizaci společnosti v období komunistické totality patří česká společnost k těm nejvíce sekularizovaným v globálním měřítku, alespoň z hlediska formálních ukazatelů religiozity. Pokles formální religiozity byl však v postsocialistickém období doprovázen obnovou zájmu o duchovno a růstem vlivu stávajících, ale i nových, v českém prostředí netradičních církví. Náboženství a/nebo církve jsou někdy vnímány negativně očima „většinové“ společnosti. Někteří (zejména mladí) věřící ale vnímají náboženství jako něco dlouhodobě živého (pro sebe) a zároveň ožívajícího (pro zbytek společnosti). Zároveň se v současné odborné literatuře opakovaně hovoří o tzv. alternativní religiozitě. Jedná se o poměrně nejednoznačný termín, který zahrnuje pestrou a proměnlivou škálu religiózních a kvazi-religiózních postojů, v dostupné literatuře existuje více definic tohoto fenoménu.

Pod pojmem alternativní religiozita nicméně v této studii sdužujeme novou religiozitu, tj. nová, v českém kontextu netradiční náboženství a osobní neinstitucionalizovanou spiritualitu. Z určitého pohledu se tak jedná o další z projevů sekularizace, z jiného pohledu jde ovšem o projevy tzv. resakralizace, tedy náboženského oživení. Pro komparaci s názory mladých křesťanů jsou tudíž zkoumány i názory zástupců tzv. alternativní religiozity. Geografický prostor zkoumání je zúžen na relativně velké město (Brno) a hlavním cílem je lépe porozumět prostorovým představám a praktikám mladých věřících, především křesťanů. V souladu s postupy induktivního výzkumu (viz např. Disman 2008, Strauss a Corbinová 1999) stál na počátku tohoto výzkumu určitý výzkumný problém, následně byla sbírána data prostřednictvím zúčastněného pozorování a semi-strukturovaných rozhovorů (podrobněji viz kapitola 4. Metodika). Vycházeli jsme z přístupu zakotvené teorie podle Strausse a Corbinové (jedná se o jeden z nejrozšířenějších postupů vytváření zakotvené teorie), kteří rozvinuli původní koncept zakladatelů tohoto postupu Barneyho Glasera a Anselma Strausse. Finálním cílem takového zkoumání by mělo být vytváření nových hypotéz, nového porozumění a vytváření teorie (Disman 2008: 286). Hledány a porovnávány jsou struktury a pravidelnosti obsažené v datech. Výzkumný problém můžeme shrnout do následující otázky:

Jak náboženství a jeho prostorové projevy ve městě vnímají mladí věřící?

Hendl (2005: 243) uvádí, že zakotvená teorie je návrhem hledání specifické teorie, která se týká jistým způsobem vymezené populace, prostředí a/nebo doby. Pokud si tuto větu rozložíme na jednotlivé části, tak oním „jistým způsobem“ je v našem případě induktivní kvalitativní výzkum, populací jsou mladí věřící ve věku přibližně 20-30 let, prostředím je městský prostor Brna a onou dobou je současnost, údajně výrazně poznamenaná fenoménem sekularizace. Věřícími jsou myšleni jednak mladí křesťané, jednak vyznavači tzv. alternativní religiozity s tím, že hlavní důraz tato práce klade na studium prostorových představ a praktik mladých křesťanů. Druhotným cílem této předkládané práce je ověřit možnosti zkoumání geografické roviny současné religiozity v české společnosti. Jak je zřejmé patrné, k dosažení výsledků nejsou využívána data o formální religiozitě ze sčítání lidu ani z jiného statistického zdroje. Jedná se o induktivní kvalitativní výzkum, jehož postup je podrobně popsán v kapitole 2. Metodologie, a který přinesl dílčí závěry (kapitola 3).

Jednak z pilotního výzkumu (viz kapitola 2), jednak z několika prvních výzkumných rozhovorů po skončení pilotního (před)výzkumu vyplynulo několik hlavních výzkumných témat (kategorií). Jak uvádí Disman (2008: 300), provádět induktivní výzkum znamená, že zároveň shromažďujeme data, kódujeme je, hledáme v nich souvislosti a zároveň je neustále analyzujeme (Srovnej Strauss a Corbinová 1999), proto i výzkumná témata byla postupně přeskupena, některá byla zachována, jiná byla vyhodnocena jako ne tolik podstatná a zavržena anebo včleněna pod jiné výzkumné otázky. V této práci předkládáme témata, která se ustálila v pozdější fázi výzkumu (v srpnu 2016 po provedení přibližně 7-8 semi-strukturovaných rozhovorů). Jde o následující témata:

- 1) prostory víry
- 2) evangelizace
- 3) prostorová spolupráce a setkávání
- 4) tolerance
 - a. vůči jiným náboženstvím
 - b. segregace – jak se současná společnost staví ke křesťanům
 - c. názory na spirituální a okultní praktiky

V žádném případě nezavrhuje pro výzkum religiozity kvantitativní postupy (mohly by se stát základem pro další analýzu v rámci pokračujícího dizertačního výzkumu), avšak pro náš výzkumný záměr byl zvolen výhradně kvalitativní postup. Jednak z důvodu přesvědčení o vhodnosti takového postupu pro daný výzkumný problém, jednak jsme vycházeli z dostupné literatury, kde někteří autoři v zásadě „vyzývají“ k většímu příklonu ke kvalitativním metodám při zkoumání některých otázek religiozity. Například Lužný a Nešpor (2008: 9) uvádějí, že pokud chceme porozumět formám a funkcím náboženství v současné české společnosti, případně jejich vztahu k evropskému i světovému kontextu, s běžnými kvantitativními daty naprosto nevystačíme. Češi jsou daleko méně ne-náboženská, než by se ze statistických dat zdálo, přičemž jejich spirituální zájmy ovlivňují sociální jednání, spotřebu i celou řadu dalších oblastí. Tichý a Vávra (2012: 7) připouštějí, že existuje široká škála indikátorů zjišťujících členství v náboženských skupinách, náboženské postoje, jednání či zkušenosti, ale bez hlubšího kvalitativního rozboru tato data mohou být silně zavádějící. Na to, že měření „klasické“ religiozity stále méně odráží náboženskou a spirituální situaci moderní společnosti, upozornil už v 60. letech německý sociolog Thomas Luckmann anebo později francouzská badatelka Danièle Hervieu-Légerová která tvrdila, že je třeba důkladně uvažovat o tom, kdo je oním věřícím, jenž se k danému náboženství hlásí (In Lužný, Nešpor 2008).

Z našeho pohledu můžeme dodat, že počáteční diskuze vnímání prostorových proměn religiozity mladými věřícími přinesla zjištění o omezené vypovídací schopnosti statistických dat, která sice při citlivé analýze umožňují postihnout společenský kontext změn v religiozitě, ale nedovolují podrobněji zjistit geografické představy o prostoru a prostorové aktivity mladých věřících. Zároveň jsme si vědomi, že i kvalitativní výzkum má svoje úskalí (více např. Cloke et. al 2004 nebo Strauss, Corbinová 1999). Tato práce tak zároveň může být brána i jako konstatování metodické obtížnosti kvalitativního geografického výzkumu religiozity, s návrhem směru dalšího výzkumu.

2. Metodologie

Předkládaná studie vychází z pilotního etnografického výzkumu, který byl uskutečněn od února do června 2014 ve sboru Církve adventistů sedmého dne (CASD) v Brně ve čtvrti Lesná. Hlavním záměrem pilotního výzkumu bylo provést zúčastněné pozorování sobotních aktivit tohoto konzervativního křesťanského směru a následně za pomoci vybraných komunikačních partnerů lépe pochopit prostorové aktivity a představy příslušníků zvolené církve. Tento nejnovější brněnský sbor CASD vznikl v roce 1991 oddělením od sboru Brno-Střední a bohoslužby se konají v pronajatých prostorách patřících městské části Brno-sever (Nešpor, Vojtíšek 2015: 167). Součástí pilotního výzkumu byla participace na dopoledních aktivitách CASD ve sboru Lesná, jednalo se o sobotní shromáždění, kdy se adventisté scházejí k bohoslužebným aktivitám, mezi které patří i tzv. škola pro mládež (je určena věřícím ve věku přibližně 15-30 let). Výzkum probíhal inkognito, přičemž pravý účel výzkumu znal původně pouze tzv. gatekeeper, jímž byl starší sboru Petr. Gatekeeper (neboli český „strážce brány“) je osobou, která je buď na oficiální pozici, díky níž je možné zkoumání uskutečnit, anebo jde o důležitou osobnost v určité komunitě (Cloke et al. 2004: 156). V případě tohoto pilotního výzkumu se tedy jednalo o 'skryté zúčastněné pozorování'. V takovém případě hrají značnou roli i otázky etiky (viz např. Clifford, French a Valentinová 2010: 35-47), kdy autor výzkumu musí pečlivě zvážit, zda utajením svojí identity nemanipuluje se 'subjekty' výzkumného šetření či neubližuje zkoumané skupině. I vzhledem k tomu, že bohoslužby i aktivity školy pro mládež jsou veřejné, autor se rozhodl předem nesdělovat, co je pravým důvodem jeho návštěvy sboru. Po ukončení zúčastněných pozorování ve sboru byli vybráni vhodní komunikační partneři (viz níže).

Metodou sněhové koule (*snowballing*) byly získány kontakty na další komunikační partnery, kteří byli následně osloveni. Tato metoda spočívá v získání kontaktů na další osoby z původní malé skupiny informátorů (může jít i o jediného člověka) a v důsledku může vzniknout celý řetězec rozhovorů (Cloke et al. 2004: 156). Výhodou pro výzkumníka je možnost nechat si doporučit osoby, které o daném tématu budou mluvit ochotně a/nebo jsou schopni poskytnout relevantní informace, jež výzkumník požaduje. V období 2014–2016 pak probíhaly semi-strukturované rozhovory s brněnskými členy CASD. Rozhovor se staršími sboru a kazatelem ze sboru Brno Střední poskytl podklad pro zformulování základních výzkumných témat (viz 1. Úvod) a bylo rozhodnuto o zúžení výběru na mladší věřící (20–30 let). Zároveň se ukázalo jako užitečné neomezovat se pouze na příslušníky CASD a do výzkumu byli zahrnuti i mladí zástupci jiných církví.

Od června 2016 tedy byli komunikační partneři vybíráni ze specifické kategorie – ideálem bylo zvolit komunikační partnery ve věku přibližně 20–30 let, kdy – jak bylo zjištěno v pilotním výzkumu – probíhá často komplikované duchovní hledání, případně dojde k definitivnímu rozhodnutí pro určitou víru/náboženskou orientaci. Může se jednat o „kritický věk“ z hlediska rozhodování, jak nasměrovat svůj budoucí život – např. zakládání rodiny, narození dítěte, budování kariéry, změna zaměstnání, vytvoření trvalého světového názoru a hodnot či vyjádření vlastní religiozity atp.

Tabulka 1: Seznam komunikačních partnerů a partnerek.

Jméno	Věk	Vzdělání	Příslušnost k církvi	Datum rozhovoru
Filip	30	VŠ	Neokatechumenát (katolické hnutí)	2. 8. 2016
Jarin	26	VŠ	Římskokatolická církev	16. 6. 2016
Veronika	21	SŠ s maturitou	Římskokatolická církev	27. 7. 2016
Lukáš	28	VŠ	Římskokatolická církev	20. 9. 2016
Jáchym	25	VŠ	Českobratrská církev evangelická	9. 9. 2016
David				1) 28. 7. 2014
	31	SŠ s maturitou	Církev adventistů sedmého dne	2) 26. 6. 2016
Pavel	24	SŠ s maturitou	Církev adventistů sedmého dne	31. 7. 2016
Ivana	30	SŠ s maturitou	navštěvuje bohoslužby CASD	16. 8. 2016
Erika	25	SŠ s maturitou	Církev adventistů sedmého dne	4. 9. 2016
Bára	18	ZŠ	Křesťanská společnost	15. 6. 2016
Ondra	30	VŠ	Slovo života	24. 9. 2016
Honza				1) 20. 8. 2014
	24	SŠ s maturitou	Buddhismus Diamantové cesty	2) 1. 9. 2016
Eva				1) 25. 3. 2016
	21	SŠ s maturitou	novopohanství	2) 17. 9. 2016
Klára	24	SŠ s maturitou	bez vyznání, spirituálně založená	7. 7. 2016

V souladu s postupy kvalitativního výzkumu především podle Strausse a Corbinové (1999) a Hendla (2005) byla získaná data vícenásobně kódována. První fáze podrobného otevřeného kódování přinesla koncepty (pojmy), které byly axiálním kódováním složeny v kategorie. Po opakovaném kódování, třídění, analýze a interpretaci dat se ustálily čtyři hlavní výzkumná témata (kategorie):

1) prostory víry (se zvláštním důrazem na viditelnost náboženství/církvi v městském prostoru), 2) evangelizace, 3) prostorová spolupráce a 4) tolerance (podtémata a. tolerance vůči jiným náboženstvím, b. segregace, resp. jak současná společnost pohlíží na křesťany, c. postoje vůči spirituálním a okultním praktikám). Ve druhé fázi výzkumu byly vytvořené kategorie „zjemňovány“, tj. zpřesňovány a komunikační partneři a partnerky byly podrobněji dotazováni na názory ohledně čtyř hlavních témat (ve zjemňování kategorií bychom rádi pokračovali i v dalším navazujícím výzkumu). Ve třetí fázi vznikaly hypotézy, resp. propozice, které předkládáme v kapitola 3. V ideálním případě by takový výzkum měl vyústit v návržení zakotvené teorie. Vytvoření zakotvené teorie znamená definovat hlavní kategorii, kolem které jsou soustředěny zbylé kategorie. Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatím ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu (v případě této studie tedy jde o religiozitu, resp. jejím vnímání mladými věřícími a o jejich prostorové praktiky spojené s vírou) a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují. Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné (Strauss a Corbinová 1999: 14).

Vycházeli jsme tedy z určité oblasti studia (religiozita a její prostorové projevy v údajně výrazně sekularizované společnosti), na počátku stál výzkumný problém (Jak mladí věřící v Brně v Brně vnímají náboženství a jeho prostorové projevy). V souladu s postupy kvalitativního výzkumu šlo o záměrně široce definovaný výzkumný problém, který byl v rané fázi zpřesněn otázkami na prostorové představy a praktiky a později na čtyři hlavní výzkumná témata (kategorie). Cílem analytické fáze bylo pohlížet na religiozitu v městském prostoru očima věřících, tj. zabývat se tím, co si myslí, jak městský prostor Brna vnímají v souvislosti s náboženstvím, kde se setkávají a podobně.

3. Analýza a shrnutí výzkumu

Rozsah tohoto článku neumožňuje popis analýzy poznatků za jednotlivé církve, proto představujeme analýzu dat formou podrobného shrnutí. V souladu s postupem, který je uveden v metodické části (kapitola 2), vznikaly v závěrečné fázi dosavadního výzkumu hypotézy, resp. propozice, které předkládáme v tomto shrnutí. K vytvoření zakotvené teorie, jež by vycházela z určité ústřední kategorie, tento výzkum náboženských představ a praktik mladých věřících prozatím nedošel a za dílčí výsledek podrobné práce s daty tedy považujeme vytvoření čtyř hlavních kategorií a také 12 propozic, které shrnují výzkum prostorových představ a praktik mladých věřících v současném Brně.

Pod první výzkumné téma „Prostory víry“ můžeme zařadit propozice 1-5, pod téma „Evangelizace“ spadají propozice 6 (a částečně 2), třetí téma „Prostorová spolupráce“ zahrnuje tezi č. 7 a pod čtvrté téma (Tolerance) spadají propozice 8-12. Během výzkumného procesu byly zjištěny následující poznatky:

1) Kostely jsou vnímány spíše jako architektonické památky, než místa setkávání s Bohem. Tato propozice platí i pro katolíky s výjimkou Lukáše (28), který jako nejdůležitější duchovní místa vidí právě kostely, ale ani pro něj nejde o místo, kde by bohoslužby měly výhradně probíhat. Někteří komunikační partneři a partnerky z řad protestantských církví kritizovali přílišnou zdobnost katolických kostelů. Někteří mladí adventisté uvedli, že řada adventistů starší generace vnímá v prostorech kostelů satanskou symboliku, která se projevuje například přílišnou ornamentální výzdobou. Zástupci evangelikálních směrů pochybují, že by v kostele bylo možné se setkat s Bohem. Jako velmi podstatná je vnímána postava kněze či kazatele, jehož komunikační a prezentační schopnosti rozhodují o tom, zda je bohoslužba úspěšná, resp. zda lidé do kostela/sboru vůbec přijdou.

Mladí katolíci a protestanté (mj. ČCE) nemají problém s tím, aby náboženský obřad probíhal mimo kostel na neobvyklém místě, Jáchym (25) z ČCE uznává husovického kazatele, který slouží bohoslužby „i po hospodách“.

2) Círky jsou v městském prostoru neviditelné. Pouze kostely představují ve městě prostory, které si věřící i nevěřící lidé spojují s církví (zpravidla římskokatolickou), někdy však pouze s historií, uměním nebo architekturou, jak bylo uvedeno výše v propozici č. 1. Sborny ČCE v Brně jsou historickými památkami (tzv. Červený kostel, Blahoslavův dům, funkcionalistický chrám v Židenicích), pro jiné církve vycházející z protestantizmu je sbor spíše „technickým místem“, kde probíhají církevní aktivity. Historická hodnota míst setkávání zpravidla není vysoká, i když se liší na škále od starých sborových domů (sbor CASD na Střední ulici) až po prostory jako je bývalé kino (Křesťanská společnost v MČ Jundrov) či pronajaté místnosti v komunitním centru MČ Brno-Sever (sbor CASD Lesná). V městském prostoru jsou občas vnímány aktivity pouličních kazatelů, na něž mladí katolíci pohlížejí velmi negativně (vyjma Lukáše, 28), zatímco postoj mladých evangelikálů by se dal hodnotit jako „tichý souhlas“. Letáky a plakáty zvoucí na církevní akce se rovněž v městském prostoru vyskytují, i když spíše nenápadně – a na tento způsob, jak šířit povědomí o církvích a jejich aktivitách je mladými křesťany pohlíženo vesměs neutrálně.

3) Mladí křesťané vnímají instituci církve jako čím dál méně důležitou, podstatná je pro ně víra. Dochází k odklonu mladých věřících od institucionalizované religiozity, třebaže formálně se ke „svým“ církvím stále hlásí např. z důvodu křtu. Kvůli pracovním nebo studijním povinnostem je zejména u mladých katolíků patrný pokles zájmu o pravidelné docházení do kostela. Některým účastníkům výzkumu v kostelech či sborech vadí „fanatici“ a příliš konzervativní věřící, kteří „bezmyšlenkovitě“ odříkávají modlitby a prožívají bohoslužby příliš emocionálně. Kázání může být z pohledu některých participantů příliš manipulativní, v kostelech/sborech je místy patrná netolerance vůči určitým skupinám lidí, včetně náboženských. Příliš autoritativní chování kněze může odradit k dalším návštěvám kostela, spirituálně založená Klára (24) právě z tohoto důvodu přestala chodit do kostela a nakonec katolickou víru už v relativně nízkém věku opustila.

4) Mladí křesťané vesměs připouštějí, že sekularizace společnosti může probíhat „z hlediska statistiky“, ale ve svém okolí zpravidla vnímají zvyšující se zájem o víru, někdy je náboženské oživení společnosti v posledních letech vnímáno jako poměrně velmi výrazné. Obecně lze také říct, že pokud by měli mladí křesťané hodnotit náboženské postoje v prostoru, kde žijí anebo se pohybují, tak vnímají spíše náboženské oživení (resakralizaci). Vyznavači alternativní religiozity si nicméně myslí, že k tomuto jevu (sekularizaci) rozhodně dochází, nejen z hlediska statistického. Jedná se však o poměrně spekulativní otázku, která záleží na tom, jak si který komunikační partner či partnerka vykládá proces sekularizace (ve většině případů bylo podáno zběžné vysvětlení výzkumníkem) a zároveň představy o sekularizaci/resakralizaci mohou být ovlivněny i regionem původu (např. poměrně silně religiózní oblasti východní Moravy v případě participantů Lukáše a Jarina), společenským či rodinným kontextem. Mladí adventisté vnímají mezi svými vrstevníky náboženské oživení, stejný názor má i katolička Veronika (21), člen Slova života Ondra (30), katolík Lukáš (28) podle svých slov nevnímá pokles. Buddhista Honza (24) a vyznavačka novopohanství Eva (22) naopak vnímají sekularizační tendence ve společnosti a výrazný podíl „ateistů“ ve svém okolí.

5) Vyznavači alternativní religiozity mají velký zájem o původ svojí víry, o jádra a místa víry i mytologii. Tato propozice souvisí s procesem duchovního hledání, kdy potenciální vyznavači zkoumají duchovní cestu, která by pro ně byla nejvhodnější. O daných duchovních systémech hodně čtou, chodí na přednášky, mají v oblíbě země, odkud daný směr vzešel nebo kde se rozvinul či rozvíjí a stále pracují na zdokonalení svých vědomostí či možností duchovního rozvoje jako je to např. u spirituálně založené Kláry (24).

6) Mladí věřící se nevěnují evangelizačním aktivitám, třebaže jim církevní věrouka může tuto povinnost ukládat – a jejich postoje k evangelizační činnosti v městském prostoru oscilují mezi odmítáním (katolíci) a tichým souhlasem (evangelikální směry). Mladí věřící bez rozdílu příslušnosti k církvi se shodli na tom, že „sbírání oveček“ není ideálním přístupem, jak zvýšit počet členů církve. Evangelizace by neměla být přehnaná a nucená. V městském prostoru probíhat může, ale lepší formou je povídání o víře v ústraní. Na druhou stranu zástupkyně údajně konzervativně evangelikální Církve adventistů sedmého dne by se nebránily kvůli rozhovoru o Bohu a víře jít „třeba do hospody nebo na diskotéku“. Mladí adventisté schvalují pouliční evangelizaci, ale sami se jí nevěnují. Církve se snaží evangelizovat, resp. přilákat nové členy spíše skrze aktivity kulturní než náboženské.

7) Prostorová spolupráce uvnitř jednotlivých církví je vnímána jako poměrně pestrá, v ČR i v zahraničí, výjimečně dochází i ke spolupráci ekumenické. Ekumenické aktivity jsou typické pro protestantské církve a v některých případech se jim nebrání ani příslušníci CASD (rovněž původně vzešlé z protestantizmu), která z hlediska věrouky zaujímá spíše exkluzivistický postoj a nemá zájem o výraznější mezicírkevní spolupráci. V rámci zkoumání názorů příslušníků vybraných církví bylo zaznamenáno velké množství aktivit především u CASD, ale z výpovědí komunikačních partnerů a partnerek je možné pochopit, že také evangelikální církve anebo Římskokatolická církev pořádají řadu kulturních a společenských akcí, které jsou více či méně spojené s vírou a se snahou získat nové členy. Značnou roli může hrát „angažovanost“ jednotlivých věřících v rámci aktivit pořádaných církví. Zájem angažovat se byl zjištěn u všech participantů z řad CASD, u jiných církví spíše selektivně – viz např. rozdíly mezi komunikačními partnery narozenými na východní Moravě.

8) Mladí věřící jsou alespoň podle svých výpovědí relativně velmi tolerantní vůči existenci a názorům jiných církví a hnutí. Přirozeně se najdou i určité projevy nesouhlasu, např. deklarované rozepře mezi katolíky a protestanty z ČCE, o nichž hovořil Jáchym (25, ČCE) hlavně v případě určitých lokalit v kraji Vysočina. Poměrně ostrý nesouhlas s protestantským pohledem na víru vyjádřil např. Filip (30) z katolického hnutí Neokatechumenát. Příslušníkům evangelikálních církví naopak vadí na katolicizmu přílišná zdobnost kostel, mariánský kult anebo idealizující příběhy svatých. Jáchym z ČCE naopak v těchto projevech vidí určitou „katolickou emocionalitu“, která mu u ČCE chybí. Na východní nauky jako jsou různé formy buddhizmu či hinduizmu je nahlíženo s mírným despektem či nesouhlasem, jelikož tyto nauky jsou v našem prostředí vyznávány údajně spíše povrchně v kontextu určité společenské „módnosti“ těchto duchovních systémů. Nabízí se také určitá teze, která však musí být do budoucna lépe ověřena, a to: čím konzervativnější je daná církev, tím více vnímá konkurenci jiných církví na „náboženském trhu“ (to může souviset se zmíněným exkluzivistickým charakterem dané církve či duchovního hnutí).

9) Mladí křesťané jsou naprosto přesvědčeni o existenci a funkčnosti magických a okultních praktik a zároveň tyto aktivity naprosto odmítají a považují je za velmi nebezpečné. V tomto případě bylo výzkumné (pod)téma zcela saturováno, a to už poměrně velmi brzy v průběhu výzkumného procesu. Bez ohledu na církevní příslušnost se křesťané shodli na rozhodném nesouhlasu vůči okultním praktikám (bílá a černá magie, vyvolávání duchů apod.), mezi něž jsou věřícími občas počítány i jevy jako astrologie, věštění z karet či využívání amuletů nebo lapačů snů. Většina mladých křesťanů by „nepodceňovala“ ani schopnosti televizních kartárek, pro část věřících – a to včetně vyznavačů alternativní religiozity – jde o „naprostý podvod“.

10) Ateismus (ve smyslu popírání jakéhokoli duchovna či transcendence) podle mladých křesťanů v zásadě neexistuje, vyznavači alternativní religiozity však takový ateismus vnímají jako naprosto běžný a velmi rozšířený jev. Pro mladé křesťany je ateismus spíše jakousi formou protestu (pokud jsou vůbec ochotni jeho existenci připustit), takovou „nevěru v cokoli“ nemůže běžný člověk podle jejich názoru psychicky ustát. Vyznavači alternativní religiozity naopak deklarují, že znají jen velmi málo věřících, z nichž ještě někteří vyznávají vybrané náboženství/duchovní systém jen povrchně. Ateismus je pro vyznavače alternativní religiozity zcela běžný jev, jejich vrstevníci zpravidla žijí zcela jinými zájmy, než je náboženství, a to např. hudbou nebo sportem.

11) Věřící, kteří věru „objevili“ v pozdějším věku jsou zpravidla horlivější než „věřící od narození“. Tuto propozici nemůžeme příliš podložit původem našich komunikačních partnerů a partnerek – pouze zástupci CASD Pavel (24) a Ivana (30) „nalezli“ věru v pozdějším věku. Jde tedy o přetlumočení názoru křesťanů, který vychází ze zkušeností z prostředí dané církve. V témže prostředí mladé křesťany odrazují náboženské projevy „fanatiků“, tedy osob, které prožívají náboženské obřady příliš zaníceným nebo dokonce extatickým způsobem.

12) Křesťané jsou podle vlastních slov vnímání českou společností jako „divní“ anebo jako extremisté, o své víře dobrovolně nemluví, přestože můžou být zcela přesvědčeni o její správnosti a často pro ně představuje hlavní anebo alespoň velmi důležitou součást života. V současném společenském kontextu jsou však čeští křesťané zároveň vnímání lépe oproti jakýmkoli vyznavačům islámu a pozice křesťanů v české společnosti se v nedávné době údajně zlepšila. V dětství mohla veřejně deklarovaná víra v Boha či příslušnost k církvi znamenat nedůvěru nebo dokonce posměch, někteří křesťané (zejména katolíci) se cítí být v rámci společnosti „segregováni“ i v současnosti. U většiny však převládá hrdost či spokojenost, veřejně ale tyto pocity ani další náboženské názory nedeklarují.

4. Závěr a návrh dalšího výzkumu

Z předloženého výzkumu, jehož dosavadní průběh je shrnut v tomto textu, vzešly čtyři hlavní kategorie. Pro navazující výzkum se zároveň jeví jako užitečné tyto čtyři hlavní kategorie do budoucna „zjemnit“ (zúžit a zpřesnit) za pomoci dalších rozhovorů s věřícími. Mezi propozice, které jsou potenciálně nejvíce nosné, či užitečné pro další výzkum řadíme především teze 2, 3, 4, 6 a 7. Propozice 2 se týká „viditelnosti“ církve v městském prostoru – v navazujícím výzkumu by mohla být podrobněji zmapována místa setkávání vybrané církve nebo církví, vhodné by však v tomto případě bylo redukovat počet zkoumaných církví (pouze na jednu nebo dvě) a více se případně soustředit na aktivity, které tato církev vyvíjí v městském prostoru, vě. místa nebo míst setkávání. S tím úzce souvisí i propozice 7, která vychází z tématu „Prostorová spolupráce a setkávání“. Toto téma bylo původně orientováno spíše na spolupráci mladých věřících v rámci různých organizací, spolků i neformálních skupinek v rámci ČR, případně i na (přeshraniční) spolupráci se zahraničními organizacemi a věřícími v rámci jedné církve. V průběhu výzkumu se ukázalo jako užitečné zkoumat i varianty různého setkávání mezi mladými věřícími, které se můžou odehrávat i mimo kostel/sbor a přitom s vírou stále souvisí (např. aktivity vysokoškolského katolického hnutí v Brně, společné studium Bible v Podkrkonoší u CASD apod.).

Vnímáme jako určitý nedostatek, že toto téma není adekvátně rozvinuto (do té míry, aby bylo dosaženo určité saturace zkoumaného tématu) a rádi bychom ho rezervovali pro navazující výzkum do budoucna. Propozice 3 a 4 (o odklonu mladých věřících od institucionalizované religiozity a o vnímání sekularizace/resakralizace) úzce souvisejí se studovanou odbornou literaturou (viz Novotný 2016 – dosud neuveřejněná rigorózní práce).

Hlubší studium uvedených fenoménů by se v navazujícím výzkumu mohlo vymanit z určité subjektivity, která je dána podstatou dosavadního výzkumu, jenž záměrně zkoumal (subjektivní) názory a pocity věřících, a nikoli statistická data. Jako využitelný postup se jeví navazující výzkum dvěma směry: a) diskutovat statistická data (nejen SLDB, ale i dostupné církevní statistiky) a hovořit s vybranými kněžími/kazateli/staršími sborů, resp. s jinými osobami, které přímo vedou anebo mají přehled o církevních statistikách a/nebo b) více se věnovat zmíněnému tématu aktivit souvisejících s danou církví/církvemi a ve smyslu etnografického výzkumu se pokusit participovat na životě vybrané komunity a podrobněji hovořit nejen s mladými věřícími, ale i staršími, kteří mají lepší přehled o vývoji dané církve za poslední roky nebo dekády. Zvláště zajímavý by takový postup mohl být v případě církví, které se v ČR etablovaly relativně nedávno (Slovo života) anebo se formálně spojily pod církevní registraci v nedávné minulosti (Křesťanská společenství).

Zbývající propozice 6 o evangelizačních aktivitách v městském prostoru a o skutečnosti, jak se mladí věřící evangelizaci ne/věnují se ukázala jako velmi prudce se rozvíjející v rámci tohoto výzkumu. Do budoucna by mohlo být prohloubeno studium míst, kde k pouliční evangelizaci dochází, včetně vysvětlení důvodů, případně popisu tras, kudy se vydávají příslušníci církví věnující se evangelizaci. Ve smyslu spíše sociologickém či psychologickém by mohla být zkoumána motivace a ne/ochota se takových aktivit účastnit. Během výzkumu byly získány kontakty na některé pouliční kazatele anebo příslušníky malých religiózních skupin, které by se snad daly označit jako neoficiální církve či zárodky budoucích církví, které můžou být v blízké nebo vzdálenější budoucnosti formalizovány. Brno se jeví jako velmi pestrá a proměnlivá „živá náboženská krajina“, jak toto město nazval během jednoho z výzkumných rozhovorů adventista David. Naším záměrem a snad i přáním bylo přispět k porozumění, jak „náboženskou krajinu“ Brna vnímají mladí věřící, co si o ní myslí a jakým způsobem zde realizují svoje prostorové praktiky spojené s náboženstvím.

Poděkování

Príspevek vznikl za podpory výzkumného projektu MUNI/A/1315/2015 „Integrovaný výzkum environmentálních změn v krajinné sféře Země“.

Literatura

- CLOKE, P. (2004): *Practising Human Geography*. SAGE Publications, London, 440 p.
- CLIFFORD, N. FRENCH, S., VALENTINE, G. (2010): *Key Methods in Geography*. SAGE Publications, London, 752 p.
- DISMAN, M. (2008): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha, 374 s.
- HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Portál, Praha, 408 s.
- LUŽNÝ, D., NEŠPOR, Z. (2008): *Náboženství v menšině*. Malvern, Praha, 206 s.
- NEŠPOR, Z., VOJTÍŠEK, Z. (2015): *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Karolinum, Praha, 656 s.
- NOVOTNÝ, G. (2016): *Prostorové představy a praktiky mladých věřících v Brně*. Masarykova univerzita v Brně. Rigorózní práce (dosud neuveřejněno), 91 s.
- STRAUSS, A., CORBIN, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Sdružení Podané ruce, Brno, 196 s.
- TICHÝ, R., VÁVRA, D. (2012): *Náboženství z jiného úhlu*. CDK, Brno, 144 s.